

Rákosi Jenő: Shylock Párisban.

(1890 január 11.)

A franciáknak tudvalevőleg megvan a maguk nemzeti drámájok, megvan hozzá a stíljök s ami nem ebben a keretben adódik nekik, az iránt művelt közönségük süket és vak. Ezt nem gáncsból mondom, sőt inkább dícséretül és igen nagy adag írigységgel a keblemben. Az a közönség, melynek magának külön ízlése nincsen, az lehet igen művelt, de sohasem nemzeti. Ilyen fájdalom a mienk, kezdve az akadémián, le egészen a hírlapi kritikáig, mert itt mindenben az idegen eredeti formákat, az idegen szellemet s az idegen stílt követelik. Miért? - Mert magyar formájok - leszámítva a népdalt - nincsen. Itt fordítónak, ábrázoló színésznek, felváltva kell magyarnak, németnek, angolnak, franciának, spanyolnak lenni. Shakespeare stilizálta a római hőőket Plutárk felfogása szerint, de Róma utcáit benépesítette a régi London csőcselékeivel.

Ezeket azért mondom el, hogy rámondhassam: ilyen értelemben kell venni azt, hogy E. Harancourt úr átdolgozta Shylockot. Ez tudniillik azt jelenti, hogy az angol eredetiből átstilizálta

úgy, mintha francia lenne. Mi is kénytelenek volnánk úgy tenni, ha nekünk egy történetileg fejlett drámairodalmunk lenne és ha egy ennek nemzeti ízlésében fejlett közönségünk volna.

Ezzel, ha tudniillik e kettőnk volna, járna egy harmadik is. Járna egy nemzeti ízlés és iskola szerint ítélő kritikánk is. És igaz, hogy jelesebb kritikusainkban van még meg legjobban a nemzeti ízlés keresése és az aszerint való ítézés törekvése. De ez félszeg marad a produkáló irodalom szegénysége mellett s nem fejlődik az étellel tovább, hanem marad eredeti példái mellett, melyekhez magát kötötte s nem képes tőlük szabadulni s észrevenni az újabb fejlődéseket, saját önállóságának a hiánya miatt. Ezért az idegen termeléssel szemben is önállóság nélkül van s ítéletében az iskolai tanítás mellett marad. Ott van, ahol volt, amikor iskoláját végezte és önálló kutatással nem járult irodalmunk kritikai anyagának gyarapításához.

Mindez "előszó" egy francia kritikához Shylockról. Nem kisebb ember, mint Sarcey, a "Temps" jeles kritikus és a mostani francia kritikusok közül a legkitűnőbb, írt egy tárcát a velencei kalmárról s ezt mondja benne: "Nekem úgy tetszik, a mű eszméje az, hogy a legcsunyább, a megvetésre legméltóbb s a legszegényetesebb, ami a világon van, az a pénz és a pénz szeretete; és hogy nincs boldogság és méltóság a földön más, mint ha pénzben az, akinek van, osztozik azokkal, akinek nincs; hogy a pénz fujja belénk a gyűlöletet és a gonosz szenvedelmeket; és hogy csak azok érdemesek a szeretetre, akik nem törődnek a pénzzel és hogy a szerelem, minden jók között a legfőbb jó".

És e bevezetés után foglalkozik Sarcey Shylock gyűlöletével és idéz három kitűnő tekintélyt, ki a velencei uzsorás esetével foglalkozik s mind azt tartja, hogy az egy szánandó, tragikus sorsú ember.

A híres Heine éppenséggel azt véli, hogy Porciát kivéve a zsidó az egész darabban a legtisztességesebb ember.

Francia emberünk e fölfogással száll szembe s ezeket mondja:

"Bizonyos az, hogy Shakespeare Shylockját fel lehet ruházni e karakterrel, valamint magának Molièrenek szövegéből indulva ki Arnolfból (Nők iskolája) lehet csinálni egy szánalomra érdemes embert és Alszeszt-ből (Mizantrop) szerelmest, kinek szerencsétlenségén elérzékenyül és megilletődik az ember. Én azonban azt hiszem, hogy Shakespeare a maga uzsorásából egy szertelen figurát (groteszk monstrumot) akart csinálni, kinek orrára csak úgy hull a szörnyű fricskák tömege."

Azután ezt mondja Sarcey:

"Eszerint e darab, amint ma mondanók: egy - operett vagy ha jobban tetszik: tündéries operett, e fenntartással, hogy a tér, mely a mi operettünkben a zenének van szánva, itt a költészeté, még pedig Shakespeare költészeté."

"Kicsoda, micsoda az a Porcia, kibe Basszánió szerelmes s kit szerelmese fölkeresni indul Belmont nevű tartományában? Egy operettkirályné. Atyja mikor meghalt, három dobozt hagyott rá: egy aranyost, egy ezüstöst és egyet ólommal cifrázva. A három közül egyben van a

hercegisasszony arcképe. A kisasszony minden kérőjének választani kell a kis dobozok közül s ha nem találja el az igazit, elesett minden reménytől, sőt le kell mondania egész életére arról, hogy megházasodjék. Mi ez, ha nem az operettek eszköze? Avagy nem látjátok, mint közeledik kíséretével és muzsikaszóval a mór fejedelem s mint teszi kezét az aranyos dobozra, melyben nem talál csak egy verset, mely őt nevetségessé teszi!"

"Csak így jár a többi kérő is; mind csak ürügy a felvonulásokra, muzsikára, színpadi rendezésekre. De végre megjő Basszánió, Basszánió a mi összes tündérmeséink ifjú hercege, aki hála a háromezer aranynak, melyet számára Antoniő Shylocktól vett kölcsön, képes volt magát fölszerelni s kiállítani. Szeretni szeretik, mert szép, mert fiatal, mert szerelmes. Persze így nem is csalódik. Kinyitják előtte az ólomládácskát, melyet választott és szerelmi lázát felséges versekben leheli ki. A mi színpadunkon kavatinákban és duókban párolgott volna ég felé!"

"Ne keressetek a darabban, akár operetteinkben se józan ész, se okot. Mese, mese, mess kenyeret az egész. A két szerelmes egymásé lesz, amikor egy eset ismét elválasztja őket, amely megint csak az operettet keríti fölül, mint mindaz, ami még hátra van."

Basszániót értesíti levélben Antoniő, ki jót állt érte Shylocknál, hogy hirtelen tönkrement, hat hajóját vesztvén hajótörés által. Shylock sürgeti követelését: mert ki van kötve, hogy ha a 3000 arany nem fizettetik meg lejáratra, az uzsorásnak joga van egy font húsát venni az adósának. Antoniő tehát halál fia, mert az uzsorás a szíve táján fogja föl vágni."

"Tetszik érteni, nemde? - hogy - éppen mint operettjeinkben mindenki, úgy a színpadon, mint a nézőtéren úgy tesz, mintha komolyan venné a nagy hühót. Pedig mindenki jól tudja, hogy amint a gyermekek mondják - "nem igazán" van. Ezek afféle szörnyűségek, minőket a képzelet csinál magának, hogy mulasson. Muszáj is lesz ebből kitalálni."

"És ki is fognak egy oly fogással, melynek egy mértföldnyire érzik az operettszaga! Basszánió, ki a szomorú hírt vette, odahagyta fiatal feleségét lakodalma napján, hogy segítségére siessen jötevőjének és barátjának. S mit csinál Porcia? Fejébe veszi, akár csak Hervé és Offenbach hősnői, hogy férfinak öltözködik, felölti az ügyvédek tógáját és parókáját és elmegy Velencébe a nagytekintetű tanács urak elébe védeni Antoniőt a rettenetes zsidó követelése ellen. Nem vagyunk-e nyakig az operettben?"

"Shylock ugyan hiába forgatja bőszen a szemét; hasztalan szórja az adósára dühös fenyegetőzéseit és feni saruja talpához a kést, mellyel mellét fel fogja vágni: senki a teremben, látva az ügyvédek padján a kedves Porcia szőrtelen arcát, egy pillanatnyi nyughatatlanságot nem érezhet. Az embert elringatja ez a mulatságos tündérmese s az ember lesi a fordulatot, mely le fog csapni a kötni való gazra, aki nem tudja, hogy van valami, ami a pénznél sokkal hatalmasabb, sőt hatalmasabb mindennél: a szerelem."

"Kiki tudja, mily fortéllyal él Porcia. Gyermekes dolog, de mit tesz az! Shylocknak joga van testéből kivágni az őt megillető font húst; de csak oly föltétellel, hogy egy csepp vérének nem onthatja. Mert azt, aki velencei nemes ember vérének ontja, halálos büntetés éri. Ettől Shylock megzavarodik. A csufolódás minden oldalról csak úgy hull egyenesen a görbe orrára s ő meg

szégyenkezve, kísérve az ott levők karénekeitől."

"A pénz embere lerakva, megalázva, letorkolva, visszakergettetett egy krajcár nélkül a Ghattójába; a szerelem pedig átadja magát szíve örömének."

Ennyit vettem ki Sarcey kritikájából, hogy hozzáfűzzem még a következőket: egy előkelő szellem, egy önállón ítélő ízlés, akit nem kötöz meg a hagyomány, az iskola és mások bármily tiszteletre méltó tekintélye: így ítéli meg ezt a zseniális darabot. Avagy oly helytelenül cselekszem-e én, hogy már évek óta biztatom becsvágyó hazai rendezőinket és ambiciózus művészeinket, hogy vessék le Shylock patétikus palástját, nyírják meg tragikus szakállát és adják vissza a gyönyörű alkotást természetes jogainak, melyektől az olcsó hatást vadászó színészet és az olcsó dicsőséget élvező szentimentalizmus megfosztotta, egyszersmind igazi erkölcsösségétől is megfosztván a művet. Mert egy tragikus alakkal úgy bánni, mint ahogy Shylockkal bánnak e darab végén, szégyenletes, erkölcstelen és alávaló dolog. Így csak egy vígjátéki figurával lehet és szabad bánni.

Aki pedig rossz néven venné a maga pedánságában a francia kritikustól azt, hogy nem is vígjátéknak, hanem operettnak mondja a híres tragédiát, annak jusson eszébe, hogy a franciáknál, ahol oly zseniális emberek, mint Offenbach, Lecoqu, Planquette stb. álltak az operett szolgálatában s hol akadémikusok írtak operettszövegeket: e műfaj több becsületben áll, mint másutt, ahol elég egy jó régi francia darabot ízléstelenül megcsonkítani, hogy operettszöveg számba menjen.

forrás:

AZ "ÉLET" KÖNYVEI

RÁKOSI JENŐ
A MAGYARSÁGÉRT

TARTALOM

Egy szó többiek elé.
A magyar glóbusz.
A nemzeti nyelv.
A nyelv kultusza.
A purizmus.
Nemzetiségi kérdésünk.

Hazafiság és művészet.

A szabad sajtó 50. születésnapján.

Költészet.

Gyermekirodalom.

Modern versek.

Magyar zene.

A magyar író.

A dráma szabályairól.

Bánk bán.

Madách.

Arany János.

Gyulai Pál.

Greguss Ágost.

Salamon Ferenc.

Erkel Elek.

Versek és versírók.

Munkácsy Mihály.

Az Isten-ember.

Szigeti József.

Tamássi József.

Lukácsy Sándor.

Csatai Zsófi.

Klárné Angyal Ilka.

Ifjúkori emlékeimből.

A mi diáktanyánk.

Komócsy József.

Legkedvesebb könyveim.

Német városok.

Lenau.

Oberammergau.

Banquo szelleme.

Shylock Párisban.

Coquelin.

Homér.

Arisztofanesz.

A kéoszi csalogány.

Szokratesz.

<http://mek.niif.hu/08700/08772/08772.htm#38>